RIF közgyûlés. Szováta

A jövedelemadózás nemzetközi vontakozásai

A gazdasági tevékenység nemzetközivé válása és kiszélesedése az idõk során olyan adózási problémák megjelenését eredményezte, melyek kezelése nem csupán egymással kapcsolatba kerülõ két ország, hanem egész régiók gazdasági és politikai érdekeit érinti.

A határokon kívüli, illetve a határokon túl nyúló tevékenységeken keresztül a gazdasági szervezetek és a fizikai személyek két, vagy esetenként több ország jogi és gazdasági szabályai hatókörébe kerülnek. Ez oda vezet(het), hogy ugyanazt a gazdasági tevékenységet, illetve jövedelmet két vagy több ország is megadóztatja, ami az ún. kettõs adózás nem kívánt jelenségét eredményezi. A kettõs adózás a maga során olyan mértékû jövedelem-elvonást eredményez, ami ellehetetleníti az illetõ gazdasági tevékenység folytatását, komoly gátat szab a tõke magasabb hozam felé irányuló nemzetközi áramlásának. Ilyen gátak fenntartásában azonban egyetlen piacgazdaságú ország sem érdekelt, ezért a kettõs adózás elkerülését illetve csökkentését nemzetközi adóegyezményeken keresztül az illetõ országok érdekeinek figyelembevételével szabályozzák

A nemzetközi adózás átláthatóságát szerfelett megnehezíti egy olyan egységes adórendszer hiánya, melyhez hasonló a nemzeti adóztatás terén minden országban akár fejletlen vagy egy tökéletesebb formában jelen van. A nemzetközi adórendszer – ha ilyen fogalom egyáltalán létezik – abból a számtalan nemzetközi adójogi egyezménybõl tevõdik össze, melyet a világ országai külön-külön kétoldali egyezményekben, valamint országcsoportonként, nemzetközi szervezetek keretein belül fogadnak el. Komplexitása mellett azonban a nemzetközi adójognak is vannak általánosan elfogadott szabályai, melyek megkönnyítik a lehetséges értelmezések, alkalmazási lehetõségek, változatok labirintusból kivezetõ út megtalálását.

A nemzeti adóztatás, az adókivetés joga az országok belsõ szuverenitásán alapszik, azon a jogi elven, hogy

minden országnak korlátlan joga van saját jogrendszerének kifejlesztésére, kötelezõ érvényû szabályok bevezetésére. Természetszerûen minden ország törekszik egy olyan adórendszer kiépítésére, mely gazdaságpolitikai céljai megvalósítása mellett, költségvetésének maximális bevételt biztosít, ezért minden, az illetõ országhoz valamilyen formában kapcsolódó jövedelemre igyekszik adót kivetni.

Az adóztatási jog gyakorlása során az országok néhány nemzetközileg elismert és alkalmazható adózási elvet követnek. Az egyes országok azon az alapon vetnek ki adót egy bizonyos jövedelemre, mert:

* a jövedelem tulajdonosa az illetõ ország állampolgára vagy ott belföldi illetõséggel bír, vagy mert
* a jövedelemforrásul szolgáló tulajdon az ország területén található, illetõleg mert
* a jövedelmet termelõ gazdasági tevékenységet az ország területén végzik.

Az elsõnek említett elvet az illetõség elvének, a másik két elvet együttesen területi vagy forráselvnek is nevezik.

Mint azt az elõbbiekben már említettük, nemzetközi ügyletek esetén, több ország nemzeti joga szerint is kivethetõ adó ugyanarra az ügyletre. A nemzeti jogok egyidejû alkalmazásából eredõ többszörös adóztatás lehetõségét példázza az alábbi eset.

Egy dán állampolgárságú magánszemély munkavállalás céljából három éve tartózkodik Magyarországon. Az illetõnek Svédországban ingatlan tulajdona van, amelyet bérbe ad. Feltevõdik a kérdés, hogy melyik országnak és milyen indok alapján van joga a bérbeadásból eredõ jövedelmet megadóztatni. Ha a felsorolt jogelveket vesszük alapul, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy mindhárom ország jogosan követelhet egy részt a jövedelembõl. Dánia adóztatási joga az illetõ személy állampolgárságán alapul, Magyarországon mint belföldi személyt az összes jövedelme alapján (beleértve a külföldi jövedelmeket is) terheli adófizetési kötelezettség, míg Svédország adóztatási joga az ingatlan svédországi fekvésén alapszik. Amennyiben a példában említett három ország között nincs olyan egyezmény, amely a kettõs (esetünkben hármas) adóztatás jogát korlátozná, akkor az illetõ magánszemélyt fenti jövedelme után mindhárom országban adófizetési kötelezettség terheli. Ezt a fajta kettõs (többszörös) adózást nevezi a szakirodalom nemzetközi kettõs adózásnak.

Egyébként a kettõs adózás nemcsak a nemzetközi adózásban, hanem az országokon belül is jelen lehet. Például mind Romániában mind Magyarországon belföldi kettõs adózás történik a vállalati nyereségadó esetében, amelyet egyrészt társasági, másrészt osztalékadó terhel.

A legtöbb ország az adóit az illetõség (románul *rezidenþã*), illetve a jövedelem forrása (származási helye) alapján veti ki, így a kettõs adóztatás leggyakrabban e két elv összeütközésébõl ered. Másképp fogalmazva, a jövedelem tulajdonosát az egyik országban az illetõsége miatt, a másik országban pedig a jövedelem forrása miatt terheli adófizetési kötelezettség.

Alapvetõ kérdése tehát a nemzetközi adózásnak az illetõség fogalmának és a jövedelem származási helyének, forrásának tisztázása.

Az illetõség közigazgatási hovatartozást jelent és nem tévesztendõ össze az állampolgársággal, habár a két fogalom között bizonyos átfedés van. A jövedelemadó-törvények általában csak a belföldi illetõség fogalmát határozzák meg. Általános megfogalmazás szerint – adójogi szempontból – belföldi illetõségûnek minõsül, függetlenül állampolgárságától, az a magánszemély, akinek az állandó lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az illetõ országban van. Az állandó lakóhely az olyan lakóhely, ahol a magánszemély tartós ottlakásra rendezkedett be. Nemzetközileg elfogadott gyakorlat szerint valamely országban szokásos tartózkodási helylyel rendelkezik és ilyen minõségében belföldi illetõségûnek minõsül az a

magánszemély, aki az adott naptári évben legalább 183 napot tartózkodott az illetõ országban. Abban az esetben, ha a magánszemélynek több állam területén is van állandó lakhelye, akkor az illetõséget a létérdekek központja szerint állapítják meg. A létérdekek központja azt az államot jelenti, amelyhez a magánszemélyt a legszorosabb családi és gazdasági kapcsolatok fûzik. Ha a magánszemélynek más állam területén sincs állandó lakhelye, akkor az illetõséget a más államban levõ tartózkodási hely (183 napos tartózkodás) szerint veszik figyelembe. Amennyiben az elõzõek egyike szerint sem állapítható meg az illetõség, akkor az állampolgárság az irányadó.

A nemzetközi szerzõdésekben meghatározottaknak megfelelõen, az adóhatóságnak külföldön történõ felhasználás céljából igazolnia kell az adózó részére az illetõséget.

Egy cég illetõségét meghatározhatja a bejegyzés helye, a stratégiai, illetve a mindennapi irányítás helye valamint az, hogy a cég melyik ország törvényei szerint került bejegyzésre.

A jövedelem akkor származik külföldrõl, ha külföldi illetõségû munkáltatóval létesített jogviszony alapján külföldön végzett tevékenységbõl vagy külföldön levõ vagyonból keletkezik.

A területi hatály azt határozza meg, hogy az ország fogalmába mely földrajzi területek tartoznak bele. Például Nagy-Britannia fogalma az angol adóegyezmények értelmében nem tartalmazza a Csatorna Szigeteket, annak ellenére, hogy azok közigazgatásilag Anglia részei. Az adóegyezmények területi hatálya általában a felségvizek határáig terjed. Olykor a területi hatály korlátai teszik lehetõvé, hogy bizonyos közigazgatási területeken valóságos adóparadicsomok alakulhassanak ki.

A kettõs adózás elkerülését célzó intézkedések

Mint az elõzõkben már történt utalás rá, a nemzeti adókivetési jog korlátlan alkalmazása kettõs (vagy többszörös) adózáshoz vezet, ami a nemzetközi cserekapcsolatok igen jelentõs visszatartó tényezõje. Kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy a tõke, a munkaerõ a termékek és szolgáltatások nemzetközi áramlásának egyik legfõbb akadálya a mozgással kapcsolatos költségek nagysága. Ez teszi szükségessé és ugyanakkor elkerülhetetlenné a belsõ pénzügyi szuverenitás önként vállalt korlátozását, mely a kettõs adózás elkerülését (csökkentését) célzó adóegyezményekben, jogsegélyegyezményekben és egyéb nemzetközi adójogi egyezményekben valósul meg. A nemzetközi adóegyezmények gyakorlatilag az adózási jog felosztásának kérdését oldják meg a szerzõdõ felek között a különbözõ jövedelmekre vonatkozóan.

Mivel az adóegyezmények a felek kompromisszumán alapszanak, általában csak a nemzetközi kettõs adózás mértékének csökkentését célozzák, de esetenként megállapíthatnak szabályokat a kettõs adózás teljes elkerülésére is.

A kettõs adózás elkerülésére szolgáló, nemzetközileg használatos módszerek négy alapvetõ csoportra oszthatók:

* alacsonyabb adómérték alkalmazása
* a külföldön fizetett adó beszámítása az össz-adófizetési kötelezettség megállapítása során
* a nettó (adóval csökkentett) külföldi jövedelem figyelembevétele az összjövedelem megállapítása során
* a külföldi jövedelem adómentessége

Ezek a módszerek a kettõs adózás mind egyoldalú, mind kétoldalú elkerülése során alkalmazhatók.

Alacsonyabb adómérték alkalmazása esetén a kettõs adózás nem kerülhetõ el teljesen, viszont az alacsonyabb adómérték miatt csak részleges kettõs adózás lép fel.

A külföldi adó beszámítása a jövedelem tényleges adóterhét a két ország közül a magasabb adóterhet megállapító ország szintjére emeli fel, ugyanis ha a forrásországban fizetett adó alacsonyabb a célországban alkalmazott adómértéknél, akkor pótlólagos adófizetési kötelezettség lép fel. Ha viszont a forrásországban alkalmazott adómérték magasabb, akkor a fizetett adó rendszerint nem számítható be teljes mértékben. Ezt a módszert alkalmazza például a jövedelemadóra vonatkozó 73/1999-es hazai kormányrendelet is.

A nettó jövedelem módszere a külföldi jövedelem összegét a külföldön fizetett adó mértékével csökkenti, azonban az így kapott nettó jövedelmet a célország teljes mértekben megadóztathatja. Ez a módszer valójában nem kerüli el a kettõs adózást, csak az adóra fizetett adót takarítja meg.

A külföldi jövedelem adómentessége teszi lehetõvé a kettõs adózás legteljesebb elkerülését.

Megtörténhet, hogy a belföldi jog és a nemzetközi jogszabályok egy adott jövedelem kettõs adózását eltérõ módon szabályozzák. Ebben az esetben a nemzetközi jogszabályoknak van elsõdlegessége a hazai jogszabályokkal szemben.

Az egyes országok nemcsak egyoldalúan, illetve kétoldalú egyezményekben korlátozzák adókivetési jogukat, hanem nemzetközi szervezetek keretein belül is megállapodnak az adójog összehangolásában, többoldalú korlátozások vállalásában. Ezek a többoldalú megállapodások alkotják a nemzetek feletti jogot. A nemzetek feletti jog legkiterjedtebb rendszerét az Európai Közösség (a továbbiakban EK) mondhatja magáénak.

Az adóegyezmények sokféleségének csökkentésére és hatékonyságuk növelésére egyes nemzetközi szervezetek ajánlásokat, modell-egyezményeket dolgoztak ki. Hatását tekintve, a legjelentõsebb az OECD (Gazdasági Együttmûködési és Fejlesztési Szervezet) elõször 1955-ben közzétett, és azóta folyamatosan továbbfejlesztett modellegyezménye. Mivel ezt a modellt a fejlett tõkeexportáló országokat tömörítõ szervezet dolgozta ki, ezért az egyezmény legtöbb paragrafusában korlátlan adóztatási jogot biztosít az illetõség országának, míg a forrásország ilyen irányú jogát korlátozza. Azért, hogy a fejlõdõ, tõkeimportáló országok érdekeit is kellõ módon tükrözze a modellegyezmény és a forrásországnak nagyobb adóztatási jogot biztosítson, 1980-ban az ENSZ is kidolgozta a maga ajánlásait. Az ENSZ-modellegyezmény is az OECD ajánlásokon alapszik, azonban egyes esetekben a forrásországok számára kedvezõbb szabályokat állapít meg.

Néhány ország, például az USA is megalkotta a maga modellegyezményét. Ez alapvetõen az OECD elveket követi, de ezeken kívül tükrözi az USA különvéleményét is bizonyos kérdésekben. Az állampolgárok adóztatása során például az USA modellegyezménye az ország nemzeti jogának elsõbbségét biztosítja az egyezmény szabályaival szemben. A gyakorlatban ez úgy nyilvánul meg, hogy ha az adott egyezmény kihasználásának a kizárólagos vagy majdnem kizárólagos célja nyilvánvalóan adózási elõnyök szerzése, akkor ezek megakadályozzák az egyezmény alkalmazását, még akkor is, ha az adóalany és az ügylet formálisan az adott adóegyezmény hatálya alá esne.

A kettõs adózás elkerülését célzó egyezmények általában úgy szabályoznak, hogy:

* az ingatlan vagyonból származó jövedelmet az az állam adózza amelyikben az ingatlan fekszik

* a vállalkozás nyereségét abban az államban adóztatják, ahol a vállalat székhelye van. A vállalkozás nyereségét a másik állam akkor adóztathatja meg, ha a vállalkozásnak ott telephelye van, és csak ennek a telephelynek betudható nyereség adóztatható.

* igazgatótanácsi és felügyelõ-bizottsági térítés abban az államban adózik, amelyikben a térítést fizetõ társaság illetõsége van.

* ha a társaság a másik államban illetõséggel bíró személynek fizet osztalékot, úgy a társaság helye szerinti állam csak korlátozott mértékben adóztathatja az osztalékot. Az osztalék a másik államban adózik, de az osztalék tulajdonosa a korlátozott mértékben megfizetett adót az otthon fizetett adójába beszámíthatja

* a nemzetközi hajózási és légi közlekedési vállalkozások a székhelyükön, a tényleges üzletvezetési helyen adóznak

* a kamatot az az állam adóztathatja, amelyikben a kedvezményezettnek illetõsége van. Ha az egyezmény lehetõvé teszi azt, hogy az az állam is megadóztathassa a kamatot, amelyikbõl az származik, a kedvezményezett az így fizetett adót beszámíthatja a hazai adójába.

* a licencdíj (szerzõi jog, szabadalmi jog) után általában abban az államban kell adót fizetni, amelyikben a kedvezményezettnek az illetõsége van. Némely egyezmény lehetõvé teszi azt, hogy a jövedelem forrásának (a licencdíj származásának) az állama is korlátozott mértékben megadóztathassa a licencdíjat. Ebben az esetben a forrás államában fizetett adót az adófizetõ a hazai adójába beszámíthatja.

* az alkalmazottak munkabérük után abban az államban adóznak, amelyikben a munkát végzik. Ha a külföldi munka évente 183 napnál nem hosszabb és a fizetés terhét nem a munkavégzés helye szerinti államban levõ személy, illetve telephely viseli, úgy a küldõ államban kell adózni.

* a szabadfoglalkozásból származó jövedelem után ott kell adót fizetni, ahol a tevékenységet kifejtõ személynek (pl. orvos, ügyvéd, mérnök) illetõsége van. Ha ez a személy a tevékenységet a másik államban, egy ott levõ állandó berendezéssel fejti ki, úgy az ilyen jövedelem után a másik államban kell adózni. Az elõadómûvészek, sportolók jövedelmét az az állam adóztathatja, amelyikben a tevékenységet kifejtik. Ha az elõadómûvész a szerzõdõ államok közötti kulturális egyezmény vagy megállapodás alapján gyakorolja tevékenységét, vagy közalapokból támogatást kap, továbbá a honoráriumot nem közvetlenül kapja, akkor az így szerzett jövedelem általában az adóalany illetõségének államában adóköteles.

* a közszolgálatért kapott fizetés abban az államban adóztatható, amelyikbõl az származik.

* a másik országban oktató, kutató munkát végzõ tanárok fizetése több egyezmény szerint a tevékenység helyén két évig mentes az adó alól. Egyes egyezményekben ez a rendelkezés az idõtartamtól függetlenül érvényes. Ez a mentesség kizárólag közérdekû kutatásra vagy oktatásra alkalmazható, magánszemélyek megbízására nem.

* a nyugdíjat általában a nyugdíjas illetõsége szerinti állam adóztathatja. A társadalombiztosítási rendszer keretében fizetett nyugdíjakat az az állam adóztathatja amelyikbõl a nyugdíj származik.

* a másik országban tanulók ott nem fizetnek adót a fenntartás és képzés céljára átutalt összegek után.

Az Európai Közösség vonatkozó irányelvei

A EK sajátos jogrendszerérõl tudni kell, hogy elsõdleges és másodlagos közösségi jogból áll. Az elsõdleges jogba az alapszerzõdések és az ezekhez hasonló alapelveket rögzítõ szerzõdések (pl. a Maastrichti Szerzõdés) tartoznak. A másodlagos jogot alkotó jogszabályokat az EK szervezetei hozzák létre az elsõdleges jogszabályok által delegált joguk alapján. A másodlagos jogrendszerbe tartoznak a határozatok, irányelvek, döntések, ajánlások és vélemények, valamint az egyezmények. A határozatok kötelezõ érvényûek és külön bevezetés

nélkül alkalmazandóak a tagországokban. Az irányelvek szintén kötelezõ érvényûek a kormányokra nézve, azonban a bevezetés és az alkalmazás módját a tagállamok döntik el.

Az EK a közösség fõ célját, a folyamatos és harmonikus fejlõdést a „négy szabadság" elvének megvalósításával tervezi elérni. Ez az elv a termékek, a szolgáltatások, a tõke és a munkaerõ korlátozások nélküli áramlását mondja ki a Közösségen belül. Ennek megfelelõen a legfontosabb EK-irányelvek ezekhez az áramlásokhoz kapcsolódó költségeket próbálják csökkenteni, vagy teljesen megszüntetni.

A befektetésekbõl származó jövedelmek kettõs adózásának megszüntetésére alkotta például az EK az anya- és leányvállalatok közötti adózással kapcsolatos irányelvet. Ennek az irányelvnek fõ célja, hogy megszüntesse az osztalékra kivetett forrásadókat, megakadályozva ezzel a kapott osztalék kettõs adózását. Ez az irányelv kimondja, hogy az anyavállalat országa a leányvállalattól kapott osztalékot vagy nem adóztatja, vagy pedig lehetõvé teszi a leányvállalat által fizetett adók teljes körû beszámítását.

Az átalakulási, beolvadási irányelv a Közösség vállalatainak adómentes összeolvadását, illetve szétválását kívánja elõsegíteni a közösségi szinten leghatékonyabb vállalati struktúra kialakítása érdekében. Ezért az irányelv megszünteti az átalakulásból adódó tõkenyereség adózását, megengedi tagországok között a tartalékok adómentes átcsoportosítását és a veszteségek elhatárolását. Sajátossága ennek az irányelvnek, hogy nem vonatkozik csupán a vállalati eszközök és források egyesítésével, illetve szétválasztásával történõ átszervezésére, hanem a részvények cseréjén keresztül történõ fúziókra is.

A forgalmi adókkal és az egységes piac megteremtésével foglalkozó irányelvek célja az, hogy elkerüljék a vámolással kapcsolatos adminisztratív kötelezettségeket, a vámvizsgálatból eredõ szállítási késedelmeket és az importot terhelõ forgalmi adó finanszírozásának szükségességét.

VINCZE GYÖRGY

Forrás:

* Bodnár Zoltán; Erdõs Gabriella::*Pénzügyi jog*. Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest ,1996
* Ioan Condor: *Evitarea dublei impuneri pe venit °i pe avere,* Tribuna economicã, 1999
* APEH - *A kettõs adózás elkerülésérõl szóló egyezmények és azok alkalmazása a gyakorlatban* , 1997
* Ordonanþa Guvernului nr.73/1999